

Sztuka bez barier. Przykłady udostępniania współczesnych dzieł oraz zabytków osobom z niepełnosprawnościami wzroku

Osoby z niepełnosprawnościami wzroku jako odbiorcy sztuk wizualnych

Choć może się to wydawać paradoksalne, osoby słabowidzące i niewidome mogą nie tylko odbierać sztukę, ale także aktywnie uczestniczyć w jej tworzeniu¹. Co więcej, taka aktywność, poprzez stymulację rozwoju poznawczego, emocjonalnego i społecznego, może poprawiać jakość życia osób z dysfunkcją wzroku². Obecnie rzeczywistość przesycona jest komunikatami obrazowymi, w związku z tym coraz ważniejsze wydaje się udostępnianie różnego rodzaju treści obrazowych osobom, które nie widzą, aby przeciwdziałać wykluczeniu ich z życia społeczno-kulturowego.

Oddajemy w Państwa ręce tekst, który powstał w wyniku osobistych i zawodowych doświadczeń autorek, zajmujących się działalnością edukacyjną włączającą osoby z niepełnosprawnościami wzroku do działań kulturalnych. Agata Sztorc, kuratorka programu edukacyjnego Galerii Labirynt, realizuje warsztaty twórcze dla osób niewidomych oraz organizuje interaktywne wystawy sztuki współczesnej, które są także dostępne dla osób z niepełnosprawnościami wzroku. Magdalena Szubielska od wielu lat jest związana z Instytutem Psychologii Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II, gdzie zajmuje się w szczególności wyobraźnią i twórczością osób niewidomych oraz percepcją sztuki, w tym także osób niewidomych, oraz realizuje projekty włączające osoby niewidome do życia kulturalnego miasta (ostatnio: „Miasto, którego nie widać”, realizowany w 2017 roku w ramach stypendium Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego, oraz „Tyflonarracje o historii Lublina”, realizowany w 2018 roku w ramach stypendium Prezydenta Miasta Lublin).

¹ M. Szubielska, *Sztuki wizualne oczami niewidomych*, „Fragile” [b.d.w.], 1 (35), s. 36–40.

² M. Szubielska, E. Niestorowicz, *Twórczość plastyczna jako forma wspierania rozwoju osób niewidomych i głuchoniewidomych*, [w:] *Rozwój i jego wspieranie w perspektywie rehabilitacji i resocjalizacji*, red. D. Müller, A. Sobczak, Łódź 2013, s. 89–104.

W artykule koncentrujemy się na możliwościach odbioru sztuk wizualnych przez osoby z niepełnosprawnościami wzroku, w tym szczególnie przez osoby niewidome, w przestrzeni publicznej Lublina, a także w instytucjach kultury (na przykładzie Galerii Labirynt oraz Muzeum Historii Miasta Lublina).

Udostępnianie wystaw i warsztatów osobom niewidomym – praktyka Galerii Labirynt

W ramach działalności programowej Galerii Labirynt, prezentującej dzieła najważniejszych współczesnych artystów polskich i zagranicznych, bardzo ważny jest program edukacyjny, którego strategię oparto na metodach edukacji nieformalnej. Punkt wyjścia działań edukacyjnych stanowią wystawy z kolekcji prezentowane w Galerii Edukacyjnej, a także interaktywne ekspozycje sztuki współczesnej dla dzieci i wystawy programowe, a także prowadzenia, warsztaty i projekty pozwalające odbiorcom na poruszanie się po fascynującym świecie sztuki współczesnej.

Szczególną uwagę należy zwrócić na jedną ze ścieżek programu edukacyjnego, wdrażaną i rozwijaną przez Annę Szary³ już od początku funkcjonowania edukacji w Galerii Labirynt, czyli od 2012 roku, początkowo pod szyldem Galeria Dostępna⁴. Obecnie jest to program Otwarty Labirynt, adresowany do wszystkich grup wiekowych i społecznych, ze szczególnym uwzględnieniem osób z utrudnionym dostępem do kultury – z niepełnosprawnościami wzroku, słuchu i/lub mowy oraz

³ Anna Szary – historyczka sztuki i edukatorka, pracuje w dziale edukacji Centrum Sztuki Współczesnej Zamek Ujazdowski w Warszawie. W latach 2012–2016 koordynatorka i pomysłodawczyni wielu działań edukacyjnych w Galerii Labirynt, w tym projektów skierowanych do osób niewidomych oraz osób z niepełnosprawnościami intelektualnymi.

⁴ A. Szary, A. Sztorc, M. Ryczkowska, *Labirynt bez granic. Działania edukacyjne Galerii Labirynt*, Galeria Labirynt, Lublin 2015, s. 20.

z niepełnosprawnością intelektualną⁵. Omawiana linia programowa początkowo oscylowała wokół warsztatów i oprowadzań dla dorosłych z niepełnosprawnościami intelektualnymi. Opierała się także na realizacji projektów ministerialnych dla osób z niepełnosprawnościami wzroku („Sztuka – czuję to!”, 2014; „Labirynt bez granic”, 2015) oraz krótkotrwałej współpracy w 2016 roku z lubelskim środowiskiem osób niesłyszących.

Pod koniec 2017 roku współpracę z Galerią Labirynt rozpoczął Rafał Lis⁶, obejmując pierwsze w Lublinie stanowisko koordynatora dostępności. Znacząco wpłynęło to na ilość i jakość działań edukacyjnych skierowanych do osób z niepełnosprawnościami. Za jego sprawą w grudniu tegoż roku w Galerii Labirynt został przeprowadzony audyt dostępności, dzięki czemu zaczęto wdrażać także zmiany w przestrzeni budynków i wystaw.

Począwszy od 2018 roku, wszystkie realizowane w Galerii Labirynt ekspozycje są opracowywane pod kątem dostępności dla osób niedowidzących i niewidomych. Podpisy pod obiekty są przygotowywane w czarnodruku, a wybranym wystawom towarzyszy tekst w alfabecie Braille’a, który powstaje dzięki współpracy Galerii z Centrum Aktywizacji Osób z Niepełnosprawnością KUL (KUL CAN)⁷. Koordynator dostępności opracowuje wybrane dzieła sztuki w formie audiodeskrypcji, czyli słownych opisów, które są przekazywane opiekunom wystaw i edukatorom. Prace na wystawach w Galerii Labirynt są audiodeskrybowane na żywo z uwagi na czasowy charakter ekspozycji (ponieważ wystawy trwają od dwóch tygodni do trzech miesięcy zrealizowano z nagrywania audioprzewodników).

Opis dzieła powinien być uzupełnieniem formy taktylnej – to znaczy takiej, którą można poznać poprzez dotyk, dlatego też, w przypadku dzieł sztuki prezentowanych w przestrzeni miejskiej oraz wybranych instalacji, pozwalamy osobom niewidomym na dotykanie dzieł. Na potrzeby zwiedzania oraz warsztatów są przygotowywane również materiały edukacyjne, tworzone własnoręcznie przez pracowników Galerii Labirynt z użyciem technik, takich jak: laminowanie, kolaż, makieta

oraz próbniki. Tworzenie tyflografik jest szczególnie trudne, ponieważ należy je opracować w taki sposób (między innymi przy zastosowaniu odpowiedniej skali czy proporcji, na odpowiednim poziomie schematyczności), by mogły być zinterpretowane za pośrednictwem dotyku⁸. Niejednokrotnie do tworzenia materiałów dotykowych zapraszani są również artyści, których prace są prezentowane na aktualnych wystawach.

Dzięki nawiązaniu w 2017 roku współpracy z profesorem Bogusławem Markiem⁹ i KUL CAN Galeria Labirynt zaczęła również korzystać z profesjonalnego narzędzia edukacyjnego służącego osobom z niepełnosprawnościami wzroku, czyli transfografu, pomagającego osobom niewidomym na zrozumienie fenomenu rysunku znajdującego się na dwuwymiarowej powierzchni. Jest to narzędzie składające się z drewnianych modeli kilku domowych mebli oraz skrzyneczki, w której obiekty mogą zostać częściowo ukryte. Do zbadania pozostaje jednak ich kontur, sugerujący jedynie kształt danego przedmiotu (zob. il. 2). Ten sam obiekt znajduje się w formie tyflografiki w książce stanowiącej załącznik do urządzenia.

W trakcie warsztatów, a także podczas przygotowywania materiałów służących udostępnianiu wystaw, wykorzystywana jest również folia do tyflografik oraz gumowe podkładki usprawniające efektywne tworzenie rysunków wypukłych. Dzięki temu można precyzyjnie przenieść kształt obrazu czy fotografii na formę możliwą do odbioru przez osoby niewidome lub słabowidzące. Technika ta jest często stosowana podczas warsztatów fotografii dla niewidomych.

„Myślenie o widzu z dysfunkcją wzroku – pisze Robert Więckowski – powinno zacząć się już na etapie zapraszania go do odwiedzenia muzeum”¹⁰, dlatego też szczegółowe informacje na temat

⁵ Edukacja w Galerii Labirynt, <https://labirynt.com/program/>, [dostęp: 31.7.2018].

⁶ Rafał Lis – historyk sztuki, animator i społecznik, specjalizuje się we współpracy ze środowiskiem osób głuchych. Laureat Stypendium im. Bogny Olszewskiej przyznanego przez Muzeum Sztuki Nowoczesnej w Warszawie.

⁷ KUL CAN istnieje od 2015 roku. W jego ramach działają: Biuro Studentów z Niepełnosprawnością, Centrum Adaptacji Materiałów Dydaktycznych dla Niewidomych, Centrum Edukacji Niesłyszących i Słabosłyszących.

⁸ A. Chojecka, M. Magner, E. Szwedowska, E. Więckowska, *Nauczanie niewidomych dzieci rysunku*, Towarzystwo Opieki nad Ociemniałymi, Łaski 2008.

⁹ Bogusław Marek – dyrektor KUL CAN, pełnomocnik Rektora KUL ds. Studentów Niepełnosprawnych. Znany na całym świecie wybitny edukator działający na rzecz nauczania osób niewidomych języka angielskiego oraz rysunku. Twórca autorskich narzędzi edukacyjnych, w tym wynalazca transfografu. Z rąk królowej Elżbiety II otrzymał Order Imperium Brytyjskiego za wybitne osiągnięcia w dziedzinie nauczania języka angielskiego dzieci z niepełnosprawnością wzroku.

¹⁰ R. Więckowski, *Zobaczyć muzeum*, [w:] ABC. Gość niepełnosprawny w muzeum, red. J. Grzonkowska, M. Rogowski, Narodowy Instytut Muzealnictwa i Ochrony Zbiorów, Warszawa 2013, s. 76; <http://nimoz.pl/pl/wydawnictwa/wydawnictwa-nimoz/abc-gosc-niepelnosprawny-w-muzeum>, [dostęp: 31.7.2018].

dojazdu, autobusów czy plan budynku znajdują się na stronie internetowej Galerii Labirynt w zakładce „DOSTĘPNOŚĆ”¹¹. Osoba niewidoma lub słabowidząca, która chce odwiedzić Galerię Labirynt, może zgłosić się telefonicznie lub mailowo, a pracownicy instytucji zapewnią jej pomoc w dotarciu do siedziby. Z uwagi na osoby słabowidzące przygotowano oznaczenia w salach wystawowych w dużych formatach i kontrastowych kolorach. Opiekunowie wystaw w bezpieczny sposób przeprowadzają po wystawie, audiodeskrubując przestrzeń i obiekty. Edukatorzy realizują warsztaty twórcze związane z ekspozycją.

Interaktywne wystawy sztuki współczesnej dla dzieci w Galerii Labirynt

Wizyta w galerii sztuki nie musi się ograniczać do tradycyjnego zwiedzania. Wystawa może być miejscem samodzielnego odkrywania treści, rozbudzania zmysłów i wyobraźni, dawać możliwość samodzielnego decydowania. Z takiego założenia wyszły Agata Sztorc i Anna Szary, które były współkuratorkami czterech interaktywnych ekspozycji sztuki współczesnej skierowanych do najmłodszych odbiorców. Do udziału w tych wystawach zapraszano twórców polskich i zagranicznych, stwarzając przestrzeń, w której mogli zaistnieć artyści różnych dyscyplin – rzeźbiarki i rzeźbiarze, muzycy, autorki i autorzy instalacji, graficzki i malarki. Te okoliczności szczególnie sprzyjały udostępnianiu dzieł osobom z niepełnosprawnościami wzroku – jeszcze kilka lat temu osoby niewidome pojawiały się w Galerii Labirynt jedynie na wystawach interaktywnych, na przykład ekspozycjach „Kryjówka” (2015) czy „Na opak” (2016). Podczas pierwszej z nich była prezentowana między innymi praca artystki Patrycji Mastej *Ogrodowych Ryb Pyłkowanie* składająca się między innymi z niewielkich tkaninowych form nawiązujących do nasion, które były rozrzucone na kubiku pomiędzy grudkami ziemi. To przykład dzieła, które znakomicie działało na wszystkie zmysły, zachęcało osoby niewidome do eksploracji niezwykle kształtów oraz dostarczało wrażeń zapachowych. W 2016 roku uczestniczący w wystawie „Na opak” artysta dźwiękowy Krzysztof Topolski stworzył niezwykle pracę oddziałującą na ludzkie ciało za pomocą wibracji. Obiekt pod tytułem *Tańcz* był drewnianym podestem, który dzięki specjalnej konstrukcji za pomocą wibracji odtwarzał zaprojektowane przez artystę krótkie sekwencje rytmów. Dzieło transponowało dźwięk

¹¹ <http://labirynt.com/dostepnosc>, [dostęp: 1.8.2018].

na wibracje możliwe do odbierania całym ciałem. Jednak najbardziej pozytywnie odbieraną przez osoby niewidome pracą na tej wystawie była *Wyspa skarbów* – ruchoma rzeźba autorstwa Olafa Brzeskiego, którą twórca skonstruował z naturalnych przedmiotów przywiezionych z nad polskiego morza.

Trzecia zrealizowana w Galerii wystawa interaktywna nosiła tytuł „Zamknij oczy!”, świadomie dotykała tematu niepełnosprawności wzroku. Cała ekspozycja została niemal pozbawiona kolorów, a artystki biorące w niej udział zaprojektowały dzieła sztuki wykonane z tworzyw interesujących taktylnie czy zapachowo. Należy tu wspomnieć zwłaszcza o pracy „Horyzont” (zob. il. 1), stworzonej w formie instalacji przez Zużę Golińską. Dzieło zostało wykonane z materiałów budowlanych przykręconych do dwóch ścian galerii. Instalacja miała za zadanie przybliżenie osobom niewidomym miejskiego horyzontu. Basia Bańda wraz z Tomaszem Relewiczem przygotowali zaś rzeźbę inspirowaną japońskim wierszem haiku *Zebrany na podpalękę chrust zaczyna kielkować*, przedstawiającą powiększoną do ogromnych rozmiarów drewnianą gałąź uzupełnioną o tworzywa o różnych teksturach.

Oglądanie interaktywnych wystaw przez osoby niewidome to zjawisko, które trudno porównać z czymkolwiek innym. Dzieje się tak ze względu na atrakcyjność poznawczą, czyli możliwość dotknięcia, zbadania bądź samodzielnego uruchomienia dzieła sztuki. Doświadczenia te są niezwykle ważne w procesie rozwijania u osób niewidomych kompetencji budowania w wyobraźni oglądanych obiektów¹². Sztuka zaś jest idealnym materiałem do ćwiczeń, ponieważ niejednokrotnie przedstawia formy niezwykle, interesujące, przełamujące schematy percepcyjne.

Doświadczenie wystawy „Miasto, którego nie widać” oraz towarzyszącego programu edukacyjnego

Pierwszą wystawą w Galerii Labirynt, która została w pełni dostosowana do odbioru przez osoby niewidome, była sensoryczna ekspozycja „Miasto, którego nie widać” (19 grudnia 2017–28 lutego 2018 roku, kuratorzy Rafał Lis i Magdalena Szubielska). W wystawie wzięła udział młodzież kształcąca się w Specjalnym Ośrodku Szkolno-Wychowawczym nr 2 w Lublinie przy ulicy Wyścigowej. Autorzy

¹² R. Więckowski, *Sztuka prezentowania sztuki*, Narodowy Instytut Muzealnictwa i Ochrony Zbiorów, Warszawa, s. 6; https://www.nimoz.pl/files//articles/147/Sztuka_prezentowania_sztuki.pdf, [dostęp: 31.7.2018].

i autorki prac brały udział w wielu spotkaniach i warsztatach, realizowanych w ramach projektu trwającego pół roku. Na wystawie wieńczącej projekt eksponowano książkę dotykową, rysunki wypukłe, rzeźby ceramiczne (wykonane pod opieką artystki Moniki Zadurskiej-Bielak) oraz analogowe zdjęcia (zrealizowane dzięki współpracy z fotografem Radosławem Bultowiczem). Wszystkie prace stanowiły zapis wędrówki i poznawania Lublina przez uczniów i uczennice z dysfunkcją wzroku – poczynając od Muzeum Historii Miasta Lublina mieszczącego się w zabytkowej Bramie Krakowskiej, poprzez Galerię Labirynt oraz Nomadyczną Pracownię, na eksploracji sztuki w przestrzeni miejskiej (rzeźb zachowanych po minionych edycjach festiwalu Open City) kończąc.

Wystawę przystosowano do zwiedzania przez osoby z niepełnosprawnościami wzroku na kilka sposobów. Ekspozycja była prezentowana w pomieszczeniu Galerii Edukacyjnej, wzdłuż ścian ustawiono nieprzerwany pas stołów, który bezpiecznie prowadził osobę niewidomą po całej sali. Dzięki uprzejmości KUL CAN podpisy do prac oraz teksty znajdujące się w książce dotykowej przygotowano również w alfabecie Braille'a. Prace były oświetlone punktowo reflektorami, tyflografiki zostały przytwierdzone do stołów za pomocą ramek (zob. il. 3). Do wybranych fotografii stworzono tyflografiki na foliach.

Znaczną część odbiorców warsztatów realizowanych do wystawy „Miasto, którego nie widać” stanowiły zorganizowane grupy dzieci widzących, które były oprowadzane w opaskach na oczach (zob. il. 4). Wstępem do zwiedzania wystawy przez widzących odbiorców była prośba, aby usiedli w kole i zasłonili oczy, a następnie zapoznali się z wykonanymi przez Dział Edukacji Galerii na laminarce tyflografikami przedstawiającymi proste szkice (choinka, ręka, oko itp.). Zadaniem odbiorców było odgadnięcie form przedstawionych na rysunkach. Już to pierwsze doświadczenie pokazywało, jak zupełnie inaczej postrzegamy świat, gdy nie widzimy. Następnie dzieci samodzielnie zwiedzały wystawę w opaskach, a na koniec (już po ściągnięciu opasek) edukatorzy opowiadali im o wybranych pracach. Szczególnie dużo emocji budziły u widzów wykonane przez niewidomych autorów dotykowe kolaże, ilustrujące napisane przez nich historie dotyczące miasta i problemów w poruszaniu się w nim.

Na wystawę często przychodziły także grupy osób z niepełnosprawnościami wzroku, które również bardzo doceniały jej taktfulny charakter. Wszystkim uczestnikom w ramach zajęć edukacyjnych proponowano wykonywanie rysunków na

foliach dotykowych, kolaży dotykowych z materiałów budowlanych o różnej fakturze bądź własnoręczne tworzenie tyflografiki ze sznurka i laminarki, a także rzeźby z gliny.

Załączek ścieżki edukacyjnej dla osób z niepełnosprawnościami wzroku w Bramie Krakowskiej

Ścieżka edukacyjna skierowana do osób niewidomych powstaje dzięki zaangażowaniu pracujących w Muzeum Historii Miasta Lublina Małgorzaty Surmacz oraz Anny Syty, z którymi współpracowała Magdalena Szubielska przy realizacji projektów „Miasto, którego nie widać” oraz „Tyflonarracje o historii Lublina”. Jednym z efektów współpracy było przygotowanie (przy wsparciu KUL CAN) dla muzeum w Bramie Krakowskiej plansz z tyflografikami, brajlowskich wydruków tekstów legend lubelskich oraz dotykowych książek obrazkowych: *Legends o nazwie Lublina*, *O lubelskim koziołku*, *O śnie Leszka Czarnego*, *O czarnej lapie*. Pozostające w dyspozycji muzeum tyflografiki przedstawiają między innymi: widok Bramy Krakowskiej, koziołka z dawnej pieczęci oraz widocznego obecnie w herbie naszego miasta (do tych dwóch przedstawień można odnieść legendę *O lubelskim koziołku*), historyczne budowle (na przykład wieżę ciśnień z dawnej ulicy Pijarskiej, kościół farny), portrety postaci ważnych dla miasta – Sebastiana Fabiana Klonowica (poety, rajcy i burmistrza lubelskiego) czy Kajetana Hryniewieckiego (wojewody lubelskiego, przewodniczącego lubelskiej Komisji Dobrego Porządku), zabytki architektury (na przykład kamienicę Konopniców według rysunku Adama Lerue z drugiej połowy XIX wieku).

Obecnie w muzeum powstaje stała oferta ścieżki edukacyjnej dla osób z niepełnosprawnościami wzroku pod zapożyczonym tytułem „Miasto, którego nie widać”. Ścieżka ta została poszerzona o audiodeskrypcje – zrealizowane dzięki współpracy z doktor Anną Sadowską¹³ oraz doktorem Pawłem Aleksandrowiczem¹⁴ i ich studentami.

Muzeum Historii Miasta Lublina ma siedzibę w przestrzeni, po której osoby z niepełnosprawnościami wzroku poruszają się z pewną trudnością.

¹³ Anna Sadowska pracuje w Katedrze Językoznawstwa Porównawczego Angielsko-Polskiego na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim Jana Pawła II. Naukowo zajmuje się między innymi audiodeskrypcją i badaniem preferencji odbiorców z zaburzeniami wzroku różnych rodzajów strategii opisu.

¹⁴ Paweł Aleksandrowicz – adiunkt w Zakładzie Lingwistyki Stosowanej na Uniwersytecie Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie. W pracy badawczej zajmuje się między innymi audiodeskrypcją filmów.

Sporo tu wąskich przejść czy krętych schodów. Niemniej praktyka wizyt w Bramie Krakowskiej zorganizowanych grup osób niewidomych (młodzieży oraz dorosłych) przekonuje, że jeśli grupa odwiedzających muzeum osób z niepełnosprawnością wzroku jest odpowiednio mała (najlepiej 3–5 osób niewidomych z towarzyszeniem przewodników), zwiedzanie może się odbyć bez większych przeszkód (zob. il. 5–7). Ostrożne, niespieszne przejście po muzeum wymaga kierowania się wskazówkami ze strony przewodnika – tak by zwiedzający nie potknął się bądź czegoś lub kogoś nie potrącił.

Warto mieć świadomość, że bez udziału wzroku podczas jednej wizyty nie da się (nawet pobieżnie) poznać wszystkich obiektów, które znajdują się na ekspozycji. Zapoznanie się z tyflografiką trwa znacznie dłużej niż obejrzenie obiektu muzealnego, a także często wymaga komentarza. Niewidomi odbiorcy chętnie słuchają opowieści kustoszy, aktywnie uczestniczą w oprowadzaniu, są dociekliwi. Szczególnie lubią i cenią sobie możliwość dotykania wybranych obiektów muzealnych (na przykład uszkodzonego podczas II wojny światowej XV-wiecznego dzwonu, na którym znajduje się herb miasta, mechanizmu zegara dawniej wiszącego na Bramie). Badają ich kształt, wielkość, faktury, czasem także wążają (drewniane elementy miejskich wodociągów, cegły palcówki). W związku z wydłużonym czasem zwiedzania osoby niewidome, które chcą poznać bardziej szczegółowo historię Lublina, powinny zaplanować kilka wizyt w Bramie Krakowskiej. Najlepiej, by podczas pierwszej wizyty zapoznały się pokrótce z dziejami miasta, a podczas kolejnych zgłębiały wiedzę na interesujące ich tematy (na przykład o renesansie lubelskim – przy okazji tego tematu odbywają się warsztaty sztukatorskie, podczas których uczestnicy samodzielnie wykonują z gliny sztukaterie¹⁵).

Nie jest źle, może być lepiej

W ostatnim czasie instytucje kultury coraz bardziej starają się o to, by udostępniać sztukę oraz zabytki odbiorcom, którzy nie mają szansy na ich zobaczenie. W Galerii Labirynt i w muzeach (nie tylko w Muzeum Historii Miasta Lublina, ale także w innych – choćby w Muzeum na Zamku Lubelskim czy w Muzeum KUL) powstają coraz nowsze audiodeskrypcje, a także makiety, modele dotykowe, grafiki wypukłe. Ważne jest jednak, by były

przemysłane¹⁶ i aby tworzyć je pod okiem profesjonalistów, to jest doświadczonych praktyków lub badaczy znających się na zasadach tworzenia tyflografik czy opracowywania audiodeskrypcji. Dzięki temu opracowane materiały staną się naprawdę dostępne dla użytkowników, będą bowiem uwzględniać możliwości i ograniczenia poznawcze osób z niepełnosprawnościami wzroku. Warto też, by inne lubelskie instytucje kultury, niedostępne dla osób niewidzących, korzystały z doświadczeń placówek, które poczyniły już pewne kroki w kierunku takiego udostępniania (a te ostatnie – by poszerzały swoją specjalną ofertę edukacyjną). Niezależnie od niepełnosprawności i jej stopnia dostęp do kultury nie jest bowiem luksusem, ale prawem każdego mieszkańca i mieszkanki naszego miasta.

STRESZCZENIE

W artykule zajmujemy się potrzebą oraz możliwością poznawania sztuk wizualnych przez odbiorców z niepełnosprawnościami wzroku. Koncentrujemy się na tym, w jaki sposób na gruncie lubelskim wybrane instytucje – w tym w szczególności Galeria Labirynt i Muzeum Historii Miasta Lublina – udostępniają sztuki wizualne i zabytki osobom niewidomych i słabowidzącym. Podajemy dobre praktyki działań w kierunku dostępności i wskazujemy na konieczność tworzenia lub poszerzania oferty dla osób z niepełnosprawnościami w obszarze nieformalnej edukacji kulturalnej.

Słowa kluczowe: udostępnianie, odbiorcy z niepełnosprawnościami wzroku, sztuki wizualne, zabytki, galerie, muzea, tyflografika, audiodeskrypcja

SUMMARY

Art without barriers. Examples of making contemporary works of art and monuments accessible to people with sight disabilities

In the article, the authors portray the need and possibility to experience visual arts by recipients with sight disabilities. The article focuses on how selected institutions in the Lublin area – especially the Labirynt Gallery and the Museum of the History of Lublin – make visual arts and monuments accessible to blind and dim-sighted people. The authors provide good practices in increasing the accessibility and point to the need to create or enlarge the offer for the people with disabilities in the area of informal cultural education.

Key words: accessibility, recipients with sight disabilities, visual arts, monuments, galleries, museums, tactile graphic, audio description

¹⁵ Autorskie warsztaty „Czy to sztuka być sztukatorem?” w Muzeum Historii Miasta Lublina prowadzi Anna Syta.

¹⁶ Przykładem złej praktyki jest makieta kościoła farnego znajdująca się w przestrzeni publicznej, na placu Po farze – na schodach, na dużej wysokości.

Il. 1. Praca Zuzy Golińskiej *Horyzont* na wystawie interaktywnej „Zamknij oczy!”
(2017, fot. Marta Sędlak, zdjęcie dzięki uprzejmości Galerii Labirynt)

Il. 2. Transfograf. Źródło: <http://www.hungryfingers.com/foto/trans/01.jpg> [dostęp: 6.8.2018]

Il. 3. Wernisaż wystawy „Miasto, którego nie widać” (2017, fot. Wojciech Pacewicz, zdjęcie dzięki uprzejmości Galerii Labirynt)

Il. 4. Zwiedzanie z zasłoniętymi oczami wystawy „Miasto, którego nie widać” (2018, fot. Emilia Lipa, zdjęcie dzięki uprzejmości Galerii Labirynt)

Il. 5. Zwiedzanie Muzeum Historii Miasta Lublina przez grupę niewidomych studentów (w ramach projektu „Miasto, którego nie widać”, 2017). Dotykowe badanie sztukaterii (fot. Magdalena Szubielska)

Il. 6. Zwiedzanie Muzeum Historii Miasta Lublina przez młodzież ze Specjalnego Ośrodka Szkolno-Wychowawczego z ul. Hirszfelda (w ramach projektu „Tyflonarracje o historii Lublina”, 2018). Badanie dotykem tyflografik (fot. Magdalena Szubielska)

Il. 7. Zwiedzanie Muzeum Historii Miasta Lublina przez młodzież ze Specjalnego Ośrodka Szkolno-Wychowawczego z ul. Hirszfelda (w ramach projektu „Tyflonarracje o historii Lublina”, 2018). Dotykowe poznawanie mechanizmu zegara (fot. Magdalena Szubielska)

